

Борис Марков

ИМЕНСКАТА НАСТАВКА -АРИЈА ВО ЈУЖНОСЛОВЕНСКИТЕ ЈАЗИЦИ

Како одделна наставка, со поголема или помала продуктивност, *-arija* е застапена главно во јужнословенските јазици. Гласовно и во извесна мерка функционално (предимно со основното значење) најблиску стои до итал. *-eria* (дијал. *-aria*), фр. *-erie*, герм. *-erei*¹), што дава повод на некои лингвисти да ѝ припишуваат странско потекло (в. подолу). Еден од првите на оваа наставка се задржува Маретик, кој одбележува главно во кои примери се среќава²). Нешто повеќе на неа се задржува проф. Бајец³), кој разгледувајќи ја наставката *-ija*, истакнува дека последнава, како во романските јазици и германскиот јазик така и во словенечкиот, се додава на наставката *-ap*, при што одбележува дека основната именка на *-ap* не се јавува како неопходна, на пр.: „*bedarija, oslarija, trparija*“ (стр. 19, § 24), при кои немаме *bedar, oslar, trparar*. Примерите од овој вид очигледно покажуваат дека *-arija* тука има карактер на одделна наставка. Поподробно и од повеќе страни *-arija* е разгледана при Стаховски⁴), кој врз основа на материјалот од српскохрватскиот јазик изведува заклучок дека има италијанско потекло:

„Przyrostek *-arija* jest pochodzenia włoskiego. Dostał się do języka serbochorwackiego w zapożyczeniach leksykalnych z języka włoskiego lub z dialektu weneckiego. Należy tu zwrócić uwagę, że w języku literackim włoskim ma on postać *-eria*, a w dialektach, m. in. i w dialekcie weneckim, postać *-aria*“ (стр. 101).

За доказ на оваа мисла му служат следниве заемки во српскохрватскиот јазик:

¹) Наставката *-ei* е добиена од ствн. *-ie*, која одговара на лат. *-ia*.

²) Во поглед на оваа наставка стои следново: „*-arija* nalazi se u riječi: drvenarija (drvena roba), lagarije, madžarija (t.j. Madžari), madžarija (madžarski dukat), ništarija, militarija, petljarija, serdarija, štamparija, šljeparija, tričarija...“ (Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, Zagreb 1899, стр. 303).

³) Besedotvorje slovenskega jezika I, Ljubljana 1950, стр. 19.

⁴) Przyrostki obcego pochodzenia w języku serbochorwackim, Kraków 1961.

„*bekarija* (1388), *bikarija* (1623) ‘sklep mięsny, jatki’... — Z wen. *bek'aria* ‘jatka rzeźnicza’ (Cronia Elem. 106).

kafatarija (bož.), *kafetarija* (XIX w., Dubrownik, Boka Kotorska, Cz. G.) ‘kawiarnia’. — Z wen. *kafetaria* ‘ts’. (Cronia Elem. 110).

kanželarija (1415) ‘kancelaria’; ngr. *καντζελλάρια* ‘ts’. — Z wł. *cancelleria* ‘ts’. (Budmani RJA IV 827).

masarija ‘meble, sprzety domowe’. — Z wł. *masseria* ‘gospodarstwo, folwark; oszczędność’ (Budmani RJA VI 494).

notarija (15) ‘kancelaria notariusza’. — Z wł. *notaria* ‘ts’.

oštarija (XVI) ‘karczma’. — Z wen. *ostaria* ‘ts’.

pježarija (1774) ‘poręczenie, zapewnienie’. — wł. *pieggeria* ‘ts’.

spizjarija (bož.) ‘apteka’; ngr. *σπετσάρια*... — Z wen. *speziaria* ‘ts’. (Cronia Elem. 120).

štamparija (XIX) ‘drukarnia’. — Z wł. *stamperia* ‘ts’.” (стр. 103).

Приведените примери даваат да се заклучи: прво, дека не се среќаваат во голем број и, второ, дека со одземка на последниот пример (*шiiамiiарија*) во српскохрватскиот јазик обично претставуваат ретки дијалектизми, поради што тешко може да се прими дека изделувањето и утврдувањето на *-арија* во одделна наставка станало токму преку нив. Ако овие примери се земат како аргумент за странското потекло на *-арија* во споменатиот јазик, што изгледа малку убедливо, тогаш останува нејасно нејзиното затврдување во останатите јужнословенски јазици, во кои приведените примери обично не се среќаваат. Можно е, меѓутоа, дека тие, како и примери од видот *шрiе-зарија* (< нгр. *τραπεζάρια*), мак. и буг. *камбанарија* (< нгр. *καμπανареiό*) и др., можеле во извесна мерка да припомогнат во изделувањето на *-арија* во самостојна наставка.

Странското потекло на *-арија* во целост не може да се прими и поради особеноста на наставката *-ија* (втората компонента на оваа наставка), која не само што се притурга на именки со наставката *-ар*, како што беше одбележено погоре, туку во македонскиот и бугарскиот јазик по контаминација со други наставки образува нови:

-оша и *ија* > *ошiiја*: мак. *мачношiiја*, *шешкошiiја*, буг. *мъчнотия*, *тежкотия*;

-шiiбо и *-ија* > *-шiiија*: мак. *рисјанишiiја*, *сиромашiiја*, буг. *сиромация*;

-ура и *-ија* > *-урија*: мак. *сушнурија*, *цаиурија*.

Против изведувањето на *-арија* од итал. *-eria*, односно од вен. *-aria*, мислам, зборува и самата хронологија во затврдувањето на оваа наставка, бидејќи примерите со неа во средновековните споменици обично не се среќаваат или пак се сосем ретки. Ова покажува дека поголема распространетост таа изгледа добила дури во поново време — веројатно во втората половина на 19 век, а тоа е период кога италијанското влијание врз јужнословенските јазици не е толку видно и изразито. Од сето кажано, значи, произлегува дека *-арија* настанала

и се затврдила како наставка на домашна почва⁹⁾. Добиена е имено со присоединување на *-ија* кон именките на *-ар*, од кои отпосле се апстрахирала во одделна наставка со која можат да се образуваат нови именки, т. е. од примери како што се:

ѝрнчар + -ија > ѝрнчарија; ѝоѝбар + -ија > ѝоѝбарија итн. се образувани именки од видот:

грбенарија; маниѝарија; сѝѝнарија и др., или: *беларија* (дијал.), *месарија, ѝлетиарија* (дијал.), *ѝлкаарија* (дијал.) итн., при кои именките на *-ар* (*грбенар; маниѝар; сѝѝнар; белар, месар, ѝлетиар, ѝлкаар*) не се познати.

Во современите јужнословенски јазици именките на *-арија* имаат нееднаква распространетост. Со *-арија* се образуваат именки главно:

а) од именска основа — во сите јужнословенски јазици;

б) од придавска основа — прѝдимно во српскохрватскиот и словенечкиот јазик, и

в) од глаголска основа — во примери од видот *ѝоѝбарија* главно во македонскиот јазик.

Како и при други наставки и тука се можни преоди од една основа на друга, при што значењето останува или непроменето или пак претрпува извесни промени. Наставката *-арија* истапува главно со две основни значења: едното е колективно — при именките образувани од именска основа (но кое минало и на другите основи), а второто е лице со женско занимање, кое за разлика од првото е застапено пред сѝ при именки образувани од глаголска основа, и тоа само во македонскиот јазик.

а) *-арија* при именки образувани од именска основа.

При именките од овој вид *-арија* најчесто означува производи или изделија на даден занает, како и самиот занает. Ова значење е, повеќе или помалку, општо во сите јужнословенски јазици и произлегува од колективното значење на *-арија*, односно *-ија* (првата е дериват на вторава), кое е едно од основните значења при *-ија*. Со ова значење *-арија* навистина има допирни точки со итал. *-eria*, но тоа е изгледа само случајно совпаѓање, кое може да се објасни како паралелизам во овие јазици или трага од основните значења на наставката *-ија* која, како што знаеме, потекнува од ром. *-ia* и гр. *-α*. Потврда за вакво мислење даваат другите деривати на *-ија* — наставките *-ѝѝија* и *-урија*, на пример: *рисјаниѝѝија* 1. христијани; 2. христијанство, *сироманиѝѝија* 1. сиромаси; 2. сиромаштво, итн.; или: *ѝаѝурија* ситни деца, *ситнурија* ситни работи, итн.

Наставката *-арија* со ова значење е застапена во следниве примери: српскохрватскиот јазик:

⁹⁾ Тоа се гледа, впрочем, и во односот спрема оваа наставка, што во понаатамошното изложување го одбележува Стаховски: „Należy też podkreślić, że przyrostek ten w formacjach utworzonych za jego pomocą nie jest wypierany przez przyrostki rodzime, jak to często zdarza się przy innych sufiksach zapożyczonych (por. np. przyrostek *-luk, -dżija, -isati*), co chyba świadczy o jego żywotności w języku serbochorwackim“ (стр. 102).

grnčarija 1. грнчарски производи (изделија); 2. грнчарство (занает), *drvenarija, rezbarija, staktarija, stolarija, železarija*.

словенечкиот јазик:

klobučarija = *klobučarstvo, kolarija* = *kolarstvo, das Wagnerhandwerk, lončarija die Töpferei, die Hafnerei*⁶⁾.

Покрај *-arija* со истово значење истапува и наставката *-nina* (сп. на пр.: *lesnina, steklenina, železnina*), која има и други значења и воопшто е далеку почеста во овој јазик.

бугарскиот јазик:

Во речниците на овој јазик застапени се главно следниве примери: *железарија, зигарија, ситџкларија*.

македонскиот јазик:

грнчарија, грбенарија 1. дрвени предмети (изделија); 2. дрвениот дел од куката, *железарија, зигарија* (дијал.) материјал што служи за сидање (тули, камен и др.), *џамучарија* 1. памучна стока; 2. дуќан во кој се продава памучна стока, *ситџкларија, ситоларија* („Градежната ситоларија е уште еден производ на комбинатот...“ НМ), спрема кои е направена именката *ситињарија* (со придавска основа), покрај *ситињурија*.

Приведените примери даваат да се заклучи дека *-arija* тука има ограничена распространетост, но дека од друга страна сепак претставува жива наставка, бидејќи спрема потреба можат да се образуваат нови примери (сп. *џамучарија*). Во поглед на затврдувањето на *-arija* со ова значење може да се одбележи дека во Вуковиот Рјечник од примерите од овој вид е застапен само *грбенарија* *Holzwaagen merces lignae, додека* *Дивернуа*⁷⁾ не бележи ниеден ваков пример.

Освен во приведените примери, основното значење на *-arija* (колективното) е запазено и во примери од видот: схрв. *čifutarija, manguparija, madžarija, slatkarija* ‘слатки’ и др. Од вакви примери *-arija* со истово значење минала на именки со придавска и глаголска основа: схрв. *mlađarija* (дијал) ‘младежи’; или: *brbljarije, lagarije, spletkarije*, при што множинското значење при последниве ја обусловило нивната множинска форма.

Од друга страна, основното значење на *-arija* е забришано, односно придобило апстрактна или конкретна нијанса, на пример, во следниве именки:

схрв. *babarija* (дијал) ‘сплетка’, *rdžarija, svinjarija*; слов.: *bedarija, oslarija, svinjarija* и др.; или:

схрв. *gadarija, igrarija, packarija* ‘лоша слика’, *petljarija, risarija*; слов. *baharija* ‘фалење’, *risarija* ‘цртеж’, и др.

б) *-arija* при именки образувани од придавска основа.

Именките од овој вид се застапени во неколку примери и тоа предимно во српскохрватскиот и словенечкиот јазик. Колективното значење на *-arija* е запазено во погоре споменатите именки

⁶⁾ Slovensko-nemški slovar, Ljubljana 1889.

⁷⁾ Словарь болгарскаго языка, Москва 1889.

mładarija и *sitnarija*. Другите примери откај значење претставуваат т. н. *nomina essendi*. Тука спаѓаат следниве именки: схрв. *detinjarija* = слов. *otročarija* 'детска постапка', *gluparija*, *novotarija* и др., од кои *-arija* со истово значење минала и на некои прилози: *ništarija*, *koještarija*, *svakoještarija* и др.

б) *-arija* при именки образувани од глаголска основа (*месарија*).

При именките од овој вид *-arija* означува лице со т. н. женско занимање, што е најчесто од привремен карактер. Настанувањето и изделувањето на ова значење при *-arija* е обусловено од наставките *-ar* со значењето лице со дадено занимање, кое е основно за *-ar*, и *-ija* со функцијата обележување моција (род). Со апстрахирањето во самостојна наставка, *-arija* во случајов ги обединила во себе овие две значења на *-ar* и *-ija*. Во литературниот јазик, како и во повеќето народни говори, именките од овој вид имаат доста ограничена распространетост, на пример: *безарија*, покрај *безачка* и *безилка*, *влачарија* (Штипско), *лијарија* „онаа што залева вода од чешма или бунар“, *месарија*, *регарарија* и др. Доста распространета е, меѓутоа, во еден дел од источните и ним соседните пирински и др. говори, каде напоредно со *-ица* и *-ачка* или сама, што е најчест случај, влегува во бројот на мошне продуктивните наставки. Така, од беровскиот говор можат да се приведат, на пример, следниве именки:

баарија, покрај *баачка*, *беларија* „жена што бели платно“, *берарија* (берачка), *безарија* (везилка), *влачарија* „онаа што влаци волна“, *iledarija* (гледачка), *iočibarija*, *irpariija* „онаа што грли пченка (царевка)“, *иirarija* „онаа што игра“, *канарија* „жена што кани за на свадба“, дијал. *канарица*, *коиарија* (копачка), *кречарија* „онаа што варосува“, *кришарија* „онаа што крпи“, *лијарија* „онаа што вади вода од бунар“, *лушарија* „онаа што лупи царевка“, *месарија*, *огарија* „онаа што се одликува во брзо одење“, *перарија* (перачка), *писарија* „онаа што пишува убаво и сл.“, *илеварија*, *иоливарија* „онаа што залева цвеќе, расад, дрвчиња и др.“, *илеиарија* (: *илеиачка* „машина за плетење“), *иосиарија* „онаа што пости“, *ипегарија* (предачка), *ипресукуварија* „онаа што пресукува преѓа“, *иприкажуварија*, *редарија* „онаа што реди (тажи по мртовец), *сагарија* „онаа што сади“, *сеарија* „онаа што сеє“, *седарија* „онаа што е без работа на сиденка и сл.“, *иикаарија* (ткаачка), и др.

Аналогно на именките со ваква основа, *-arija* минала и на извесен број примери со именска основа. Тука спаѓа пред сè општопознатата именка *иеснарија* 'лице кое добро пее или знае песни'. Покрај *иеснарија*, тука се однесуваат и следниве примери што се застепени предимно во споменатите говори: *водарија* 'водарка, онаа што носи вода за пиење', *жетварарија* 'жетварка', *млекарија* (Беровско) 'онаа што разносува млеко', *седенкарија* (Беровско) 'онаа што мисли само на сиденки', *ианчарија* (штипско) 'ороводец или оровотка' и др., како и именките од видот *башарија* (< тур. *baş* – глава) – првстарија, онаа што е прва во игра и сл.

Во особеностите на именките од овој вид може да се спомне дека во одделни говори обележувањето женски род е забришано, бидејќи *-арија* означува и машки род, односно сите три рода, на пример: *џошварија*, *вogarија*, *жејшварија*, *јеснарија*, *шанчарија* итн. Оваа оеобеност, меѓутоа, се забележува воопшто при именките на *-ија* и *-лија* од видот *аџамија*; *мераклија* и др., и доаѓа под влијание на турскиот јазик, во кој, како што знаеме, родовите не се разликуваат. За друг вид особеност на именките на *-арија* може да се земе тоа што во некои говори (поречкиот и др.) меѓу *-арија* и другите наставки со истово значење е извршена извесна диференцијација на значењето, на пример: *безарија* /онаа што умее да везе, што се одликува во везење/: *безачка* /онаа што везе; онаа на која везењето ѝ е занимање/, *џошварија* /човек или жена што се разбира во готвење, што важи како искусен во готвењето/: *џошвач (ка)* /онаа што готви; жена маѓар и сл./, итн.

Во врска со оваа наставка посебно задржување бараат именките на *-арја* во галичкиот говор, на пример: *безарја* - везилка, *вларчарја* - вларчарка, *месарја* и *месарија* /Григ./, *нишарја* - онаа што ниша⁸⁾ и др. Наставката *-арја* Белиќ ја изведува од *-ар* + *-џа*, каде првата означува занимање, а втората служи за образување на работница. Образувањата на *-арја* според него претставуваат наполн паралелизам спрема оние на *-аља* и *-иља* (*џребенаља*, *дојиља* итн.) во другите српски говори, бидејќи „... исто онако као што *џребенаља* претставља *џребенал/о/* + *џја* за обележување женског занимања, тако и овде *месарја* је постало од *месар* + *џја*“ /таму/.

Слабата страна на оваа теза е, од една страна, во тоа што авторот примерите на *-арја* ги зема изолирано од другите македонски говори, а од друга, ги сврзува со примерите на *-аља* и *-иља* од српскохрватскиот јазик. Не е можно во овој случај да се одмине фактот дека слични творби (т. е. оние на *-арија*), и тоа со истото значење, се застапени, повеќе или помалку, и во другите македонски говори. Како да се објасни тоа нешто? Немаме ли тука всушност една иста наставка со две фонетски варијанти, односно *-ја*=*-ија* или *-арја*=*арија*. Во прилог на ова мислење зборува фактот дека групата *ија*, поради посебниот фонетски карактер на *ј*, во народните говори различно се изговара /*иа*, /*ија*, /*ја*/. Така, во галичкиот говор групата *ија* по сеј изгледа минала во *ја*, како што е тоа доста доследно спроведено, на пример, во струшкиот говор:

„*Бујарја* < Бугариа, ... *Малесја*; *Марја* < Мариа, *Собја*; ... *којрја*, *раќја* ... *сугја*, *лобџја*, *кираџја*, *чишја*“. На овој начин добиеното *ј* обично ја смекнува претходната согласка, а особено тоа се забележува на согласките *л* и *н*: сп. *Албанја*, *Македон а*, *Романја*, *Ишанја*; *ситија*, *околја*, *фамилја*...“⁹⁾.

⁸⁾ А. Белиќ, Галички дијалекат, стр. 153.

⁹⁾ Б. Видоески, Прилози за македонската дијалектологија, Македонски јазик, год. VI, кн. 2, стр. 137.

Ваквото минување на групата $ија > ја > ја$, меѓутоа, во галичкиот говор е доследно спроведено главно при гореприведените примери, додека во другите случаи обично изостанува (сп. „ажамиа, иришиел“; или „Италија; аиерија; ладија; бледношија, инлоишија, кривкошија; Димитрија“ итн. Регистар.). Сепак, примери од видот „ $иоџаџа$ “ ($< иоџаџа$), кој се среќава во Регистарот, но кој не означува работница, јасно зборуваат дека прупата $иа$ тука навистина можела да мине во $ја$. Тоа што во овој говор таа доследно минала во $ја$ токму при наставката $-арија$ е разбирливо, бидејќи вокалот по согласката p обично се изговара со послаб интензитет. Така, во нашиов случај $и$ по p се изговарало неинтензивно и поради тоа минало во $ј$, односно $-арија > -арја$.

Покрај Белика, на примерите на $-арја$ се задржува и проф. Бошковиќ во својата дисертација¹⁰). При објаснувањето на потеклото на оваа наставка тој тргнува од фактот дека се забележува ширење, односно додавање на $-џи$ на други наставки, и тоа како во старословенскиот јазик („ $ловџчи$, $сокачи$ “ итн.) така и во другите словенски јазици („ $рус. ловчий$, $тончий$; пол. $krajczy$, $łowczy$, чеш. $krejčiči$ “ итн. (стр. 145)). Освен тоа истакнува дека не е јасно зошто дошло до пренесувањето на $-џи$ на другите наставки со исто значење, но дека е сигурно оти ваквата нејзина употреба претставува наполен паралелизам на она што се забележува при наставката $-а$ со значењето $pomen agentis$. Тргувајќи од оваа особеност на $-џи$, проф. Бошковиќ галичката наставка $-арја$ ја изведува од $-ar + ji$. За да го докаже ова, тој го зема односот „ $měsař = mēsař - џи = mēsař - а$ “ (стр. 146), за кое му даваат право стсл. примери од видот „ $ловџь = ловџчи$, $сокачь = сокачи$ “, како и схрв. „ $gatarь = gatařa$ “. Во односот „ $měsař - џи = mēsař - а = mēsarь$ “ според него настанале две промени: прво, добиен е обликот $mēsař - џја$ ¹¹), и второ, дошло до изделување на $-арја$ во одделна наставка со значењето женско занимање, кое во овој говор се уште го има.

Проф. Бошковиќ притоа напомнува дека не е случајно што именките на $-арја$ во галичкиот говор стојат без $masculinum$ и дека истава црта им е својствена и на именките на $-ља$ во српскохрватскиот и словенечкиот јазик, поради што додава: „Нису ова два наставка добивена из односа према именицама мушког рода; већ су направљени као специјални наставци за грађење именица које значе женска занимања. И, по моме мишљењу, грађење и једнога и другога, и наставка $-аџја$ и наставка $-ља$, било је више ствар цивилизације него резултат језичког импулса“ (стр. 146).

При се што одделни поставки од оваа теза на проф. Бошковиќ можат да се земат како точни или доста веројатни, во целост таа не би можела да се прими. Нејзиниот главен недостаток, слично на првата, е во тоа што галичките примери на $-арја$ се земени изолирано од останатите македонски говори. Како што беше истакнато (стр. 244),

¹⁰) Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници, стр. 145—146.

¹¹) Проф. Бошковиќ тука додава: „да ли контаминацијом облика $mēsařџи$ и $mēsařа$ или ширењем наставка $а$ и на именице на $џи$, то је немогуће одредити“ (стр. 146).

далеку поверојатно е во случајов дека *-арја* претставува варијанта на наставката *-арија*, која им е позната, повеќе или помалку, и на останатите македонски говори. Од друга страна, самата наставка *-арија* (од која може да се изведе и *-арја*) по сè изгледа не е стара. Право за вакво мислење ни даваат како старословенскиот јазик така и другите словенски јазици, на кои примерите од овој вид изгледа воопшто не им се познати. Тука само по себе се наметнува прашањето како воопшто дошло до настанувањето на наставката *-арија* со ова значење, односно под кои околности се издвоила во одделна наставка и сл. Проблематично во случајов е пред сè тоа како дошло до изделувањето на функцијата обележување моција при *-арија*, односно *-ија*. Во останатите словенски јазици *-ија* со оваа функција воопшто не е застапена, што ни дава право да претпоставиме некое странско влијание. Такво влијание може да се согледа по сè изгледа во грчката наставка *-ια*, на која оваа функција ѝ е позната како во старогрчкиот така и во новогрчкиот литературен јазик. Со ваква функција таа е застапена, на пример, при следниве именки:

стгр. λέαινα¹²⁾ „лавица“: λέων „лав“, δράκαινα „змија“: δράκων „змеј“; λάκαινα „Лаконка“: λάκων „Лаконец“, κάρια (<καριον) „Карица“: κάρ „Карец“; или: βασιλεια „кralица“: βασιλεύς, ἱερεία „жена на јереј“: ἱερεύς, παλαδιά „попадија“: παπᾶς „поп“, и др., или: нар. κεντήστρα „везарија“ (<*κεντήστρια), нар. κουνήστρα (<ἰστρα) „онаа што ниша, дијал. нишарја“ (<*κουνίστρια), лит. ζυμώτρια, нар. ζυμώτρα „1. месарија, месачка; 2. жена што за награда меси леб и во туѓи куќи“, лит. χορεύτρια, нар. χορεύτρα „играрија“, лит. ὑδροφόρα, нар. νεροχουβαλήτρα „водарија“, ράπτρια „шивачка“, нар. ράφτρα¹³⁾, итн.

Аналогно на вакви примери (сп. *ἰοθαγία*), *-иа* или *-ија* со функција обележување моција, како и женско занимање (*-στρια*), минала и на именки со македонска основа, т. е. оние на *-ар*, при кои по пат на апсорпција се сфатила како *-арија*. Тоа што последнава нешто поголема распространетост и продуктивност придобила главно во некои народни говори може да се земе како секундарно. Поголемата распространетост на именките од овој вид токму во галичкиот говор, на пример, може да се објасни со тоа што грчкото влијание во даден период тука било посилено и сл. Познато е имено дека името *ἰαλιχани* е добиено по реката Галико во Егејска Македонија, од каде што се дојдени. Од друга страна, тие долго време слегувале со овците во Солунското Поле и во допир со грчкото население можеле, меѓу другото, да ја примат и оваа наставка, која отпосле при нив станала продуктивна. Што се однесува до споменатите источни говори, во кои таа е исто така застапена, знаеме дека грчкото влијание, на пример, во Струмица било доста силно, така што можело да се одрази и на подалечните говори.

¹²⁾ Групата *ια* добиена е по пат на метатеза од *иа*.

¹³⁾ Δ. Δημητράκου, Μέγα Λεξικόν τῆς Ἑλλ. γλ. s. v. v.

СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫЕ С СУФФИКСОМ *-АРИЯ* В ЮЖНОСЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКАХ

Резюме

В качестве суффикса большей или меньшей продуктивности, *-ария* выступает главным образом в южнославянских языках. Фонетически и, в известной степени функционально, он напоминает итал. *-eria*, что дает основание, например, Стаховскому приписать этому суффиксу итальянское происхождение. К этому выводу он пришёл, исходя из материалов сербохорватского языка. Однако приведенные им примеры, во-первых, встречаются в небольшом количестве, а во-вторых, за исключением одного из них */štamparija/*, представляют редкие диалектизмы, которые не могли сыграть значительную роль в утверждении и распространении суффикса *-ария*. С ним трудно согласиться и по той причине, что в македонском и болгарском языках, которым этот суффикс также известен, приведенные им примеры вообще не встречаются.

Мнение Стаховского об итальянском происхождении *-ария* следует отвергнуть, кроме того, и из-за особенности второго компонента *-ария* — суффикса *-ия*, который в македонском и болгарском языках присоединяется не только к существительным на *-ар* (рус. *-арь*), но и к другим, с суффиксами *-ота* и *-штво*, так что в контаминации с ними образуются *-отия* и *-штия*, например:

-отия (< *-ота* и *-ия*): мак. *мачнотия*, болг. *мъчнотия*;

-штия (< *-штво* и *-ия*): мак. *сиромаштија*, болг. *сиромашция*.

Против итальянского происхождения суффикса *-ария* в некоторой степени говорит и хронология закрепления этого типа существительных, которые в средневековых памятниках редко, или вообще не встречаются.

Итак, изо всего сказанного можно заключить, что суффикс *-ария* нельзя считать заимствованным из итальянского языка. Он, по-видимому, возник на южнославянской почве в примерах типа *ірнчар + -ија* > *ірнчарија*; мак. *іомвар + -ија* > *іомварија* и т. д., а впоследствии в качестве самостоятельного суффикса появляется и в примерах, как: *дрбнарија*; *маніупарија*; *ситнарија*; *беларија*, *месарија* и т. д.

В современных южнославянских языках с суффиксом *-ария* образуются существительные:

а) от основ существительных — во всех южнославянских языках,
б) от основ прилагательных — преимущественно в сербохорватском и словенском языках, и

в) от глагольных основ, причем тип *месарија* присущ главным образом македонскому языку.

а) У существительных, образованных от основ существительных, основным является коллективное значение, относящееся в первую очередь к изделиям данного ремесла и обыкновенно переходящее и на самое ремесло, например: *ірнчарија* 1. гончарные изделия; 2. гончарное ремесло, гончарство. Это значение присуще более или менее всем южнославянским языкам и проистекает из

основного значения суффикса *-ия* (второго компонента *-ария*), что также наблюдаем у производных *-штия* и *-урия*, например: *сиромаштија* '1. бедняки; 2. бедность'; *ситнурија* 'мелочь', и т. д., и поэтому нет никакой нужды исходить из итал. *-eria*. Помимо примеров типа *ирнчарија*, коллективное значение сохраняется в примерах, как: схорв. *џифтарија*, *мангупарија*, *маџарија*, *слаткарија* и т. д. С другой стороны, основное значение бледнеет и получает абстрактный или конкретный оттенок в примерах типа: схорв. *бабарија*, *свинјарија*; слов. *bedariја*, *oslarija* и др.; или: схорв. *гадарија*, *играрија*, *петљарија*; слов. *bahariја*, *risariја* и т. д.

б) Существительные, образованные от основ прилагательных встречаются в ограниченном числе примеров. За исключением *младарија* и *ситнарија*, коллективное значение в остальных примерах теряется, так что они обычно представляют так называемые *nomina essendi*.

в) Существительные, образованные от глагольных основ, в македонском языке обозначают лицо, упражняющее т. н. женское занятие. Выделение этого значения у суффикса *-ария* обусловлено суффиксом *-ар*, основным значением которого является лицо, упражняющее данное ремесло, и *-ия*, имеющий функцию обозначения моции. Таким образом, суффикс *-ия* здесь объединил в себе упомянутые значения суффиксов *-ар* и *-ия*. В литературном языке, как и в большей части говоров, существительные этого вида не отличаются большой распространенностью. Очень распространёнными они являются главным образом в одной части восточномакедонских говоров, где *-ария* наряду с суффиксами *-ица* и *-ачка*, или без них, входит в число наиболее продуктивных суффиксов, например: *беларија* 'женщина с временным занятием беления полотна', *берарија*, *ледарија*, *койарија* и т. д.

Автор статьи останавливается и на образованиях с суффиксом *-арья* в говоре Галичника, например: *безарја*, *влачарја*, *нишарја* и пр., где *-арья* по своему значению вполне совпадает с упомянутым суффиксом *-ария*. А. Белич, между тем, считает, что суффикс *-арья* образован от *-ар + ња*, где первый обозначает лицо с данным ремеслом, а второй — работницу. Образования с суффиксом *-арья*, по его мнению, представляют параллелизм существительным на *-аля* и *-иля* (*grebenalja*, *dojilja* и т. д.) в остальных сербских говорах. Слабым местом его тезиса является, во-первых, то, что образования этого вида он берет изолированно от остальных македонских говоров и, во-вторых, связывает их с образованиями на *-аля* и *-иля* сербохорватского языка. Нельзя пренебрегать фактом, что подобные образования (на *-ария*), с тем же значением, встречаются, более или менее, и в остальных македонских говорах. По мнению автора статьи суффикс *-арья* восходит к *-ария*. Доказательством этого, кроме одинакового значения, служит то, что сочетание *ија* в некоторых говорах переходит в *ја*, например: *Буџарја*; *Марја*...; *Малесја*; *раќа* и т. д.

Суффикс *-арья* в упомянутых образованиях по-другому объясняет проф. Р. Бошкович в своей диссертации. Он считает, что *-арья* возник от *-ар* + *-ъji*, причём ссылается главным образом на отношение „*měsarь* = *měsar-ъji* = *měsarfa*“. С таким объяснением нельзя согласиться по вышеупомянутым причинам.

Особое внимание в статье посвящается вопросу о том, каким образом при суффиксе *-ия* (*-ария*) развилась функция обозначения моции. Исходя из факта, что образования этого типа не являются старыми, с одной стороны, и что эта функция присуща главным образом греческому языку (гр. *ίέρεια* : *ἱερεύς*, *παπαδιά* : *παπάς* и т. д.), с другой, можно прийти к выводу, что суффикс *-ия* с этой функцией заимствован из греческого языка.